

Якщо Премудрість у макрокосмі "побутового світу" являє собою Бога-Отця, то у межах мікрокосму (людини), за Г. Сковородою, вона постає Богом-Синоном. Однак на відміну від християнської традиції, Христос виступає не єдиним ликом Софії, а як один з її образів. "Вона називається образ Божий, слава, світло, слово-порада, воскресіння, живіт, шлях, правда, мир, доля, виправдання, благодать, істина, сила Божя, ім'я Боже, воля Божя, камінь віри, царство Боже і та ін. А найперші християни назвали її Христом, тобто царем, тому що одна вона управляє до вічного і тимчасового щастя всі держави, всі співжиття і кожного окремо" [13, с. 149].

Таким чином, сквородинівська доктрина про Софію Премудрість Божу щодо мікрокосму розвиває ідею про розмаїття людського буття, в якому здійснюється перехід людини від "буденної свідомості" до "філософської". І в цьому сходженні велику роль відіграє "серце". Воно, в свою чергу, характеризує "внутрішній" світ людини, її символічне, піднесене, величне, прекрасне світосприйняття. Страх, любов, почуття прекрасного, розуміння світу як символу – це та "сердечна стежка", що веде за Г. Сковородою, до філософської мудрості, софійної, екзистенційної закономірності у бутті.

На терені третього світу, символічного світу Біблії, Софія Премудрість Божя постає у Г. Сковороди "безначальною істиною", прихованою за книгами Старого й Нового Заповітів. "Таїлася вона і під священними обрядами, наприклад, під тиском пасхи, під обрізаннями та ін. Закривалась вона ніби під різновидним маскарадом, і під світськими історіями, наприклад, під повістю про Ісаву й Якова, про Саула і Давида та ін. і лише таємною своєю присутністю робила ті книги мудрими" [13, с. 148]. Тому читання текстів "символічного світу" допомагає людині вступити на терени Святого Духа і сягаючи його першоджерела – Софії Премудрості Божої, піднятися від тілесного споглядання до споглядання духовного, присвятити себе внутрішньому, безпосередньому єднанню з Божественною Трійцею. Натомість Г. Сковоро-

да вважає, що перетворення людини з "ветхої" на нову, новозавітну можливе лише за умов подолання "зовнішньої людини", входження у внутрішній, духовний контакт з Божественною Трійцею через "розливу" навколо Софію Премудрість Божу.

Отже, софія, як принцип філософування, має давню історико-філософську традицію. Кожний з етапів по-своєму "вимальовує" змістовне наповнення даного концепту. Однак незмінним залишається насиченість його інтенціями Мудрості, Жіночості, Вічності, які конструюють внутрішній життєвий світ особистості.

Список використаних джерел:

1. Аверинцев С. С. К уяснению смысла надписи над конхой центральной апсиды Софии Киевской / С. С. Аверинцев // Софія – Логос. Словник. – К.: Дух і літера, 1999. – С. 214–243.
2. Аверинцев С. С. Концепція Софії і значення ікони / С. С. Аверинцев // Софія – Логос. Словник. – К.: Дух і літера, 1999. – С. 6–13.
3. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту. – К.: Українське біблійне товариство. – 2002. – 1159 с.
4. Булгаков С. Н. Свет невечерний: Созерцание и умозрение / С. Н. Булгаков. – М.: Республика, 1994. – 415 с.
5. Гомер. Іліада / Гомер. – К.: Дніпро, 1968. – 462 с.
6. Кессиди Ф. Х. К проблеме происхождения греческой философии / Ф. Х. Кессиди // Вернан Ж.-П. Происхождение древнегреческой мысли. – М.: Мысль, 1988. – С. 198–221.
7. Лосев А. Ф. История античной философии в конспективном изложении / А. Ф. Лосев. – М.: ЧеРо, 1998. – 190 с.
8. Лосев А. Ф. Комментарии / А. Ф. Лосев // Платон. Соч.: в 3 т. Т. 3. Ч. 2. – М.: Мысль, 1972. – С. 569–649.
9. Лосев А. Ф. Олимпийская мифология в ее социально-историческом развитии / А. Ф. Лосев // Ученые записки МГПИ. – 1953. – Т. 72. – Вып. 3. – С. 53.
10. Лосев А. Ф. Философия. Мифология. Культура / А. Ф. Лосев. – М.: Издательство политической литературы, 1991. – 525 с.
11. Максим Исповедник. Творения. Богословские и аскетические трактаты / Максим Исповедник. – М.: Мартис, 1993. – Т. I. – 354 с.
12. Сковорода Г. С. Разговор о Премудрости / Г. С. Сковорода // Сковорода Г. С. Повне зібрання творів у 2-х т. – Т. 1. –К.: Наукова думка, 1973. – С. 94–95.
13. Сковорода Г. С. Трактати. Діалоги / Г. С. Сковорода // Сковорода Г. С. Повне зібрання творів: у 2-х т. – Т. 1. –К.: Наукова думка, 1973. – С. 126–465.
14. Топоров В. Н. Древнегреческая софия: происхождение слова и его внутренний смысл / В. Н. Топоров // Античная балканистика. – М.: Наука, 1973. – Вып. 3. – С. 45–54.
15. Флоренский П. А. Столп и утверждение истины / П. А. Флоренский. – М.: Правда, 1990. – 839 с.
16. Чижевський Д. Філософія Г. С. Сковороди / Д. Чижевський // Праці українського наукового інституту. – Варшава, 1934. – Т. 24. – Кн. 1. – Серія філософська. – С. 15–92.

Надійшла до редколегії 25.06.2014

Е. А. Харьковченко

СОФИЯ: ИСТОРИКО-ФИЛОСОФСКИЙ ГЕНЕЗИС ПОНЯТИЯ

Раскрыт процесс формирования понятия "софия" в историко-философской традиции, в которой понятие-символ трансформируется в принцип выражения абсолютного бытия в бытии мира и человека, в олицетворенную мудрость Бога (иудаизм и христианство), в экзистенциально-персоналистическую закономерность бытия "внутреннего человека" (Сковорода). Причем, София как Премудрость Божия пребывает как в откровении самого Бога, так и его проявлениях, что отражено в храмовой архитектуре и иконографии православного Востока.

Ключевые слова: София, мудрость, софиология, София Премудрость Божия.

Y. Je. Kharkovshchenko

SOPHIA: HISTORICAL AND PHILOSOPHICAL GENESIS OF THE CONCEPT

The article represents the genesis of "Sophia" concept within historical and philosophical traditions, where this concept-symbol transforms into the principle of expression of absolute existence of the universe and human beings, into the embodied Wisdom of God (in Judaism and Christianity), into the existentially-personalistic "inner human life" law (G. Skovoroda). Moreover, Sophia as the Wisdom of God resides in the Revelation of God and its manifestations, which is well represented in temple architecture and iconography of Orthodox East.

Keywords: Sophia, wisdom, sophiology, Sophia the Wisdom of God.

УДК 2(071.4)

А. М. Колодний, д-р філос. наук, проф.,
Б. О. Лобовик, д-р філос. наук, проф.

ІСТОРІОСОФІЯ РЕЛІГІЇ: СПЕЦИФІКАЦІЯ ПРЕДМЕТНОЇ СФЕРИ

Історіософія релігії розглядається як особня, що вирізняється і від філософії релігії, і від історії релігії галузь академічного релігієзнавства, що зорієнтована на з'ясування сутності і сенсу реального процесу розвитку релігійного феномену, відтворення загальних закономірностей і періодизації історично-релігійної еволюції.

Ключові слова: історіософія релігії, історія релігії, закономірності релігійного процесу, періодизація релігійної динаміки.

Актуальність заявленої теми визначається необхідністю внутрішнього розвитку релігієзнавства як гуманітарної сфери наукового знання, специфікації предмет-

ного поля історіософії релігії. Враховуючи відсутність усталеної традиції вітчизняного рефлексування з даної теми, слабкість імплементації досягнень західної філо-

софії щодо історіософії, зокрема історіософії релігії, метою статті є шляхом вирізнення від історії релігії і філософії релігії визначити предметне поле історіософії релігії, зосередитися на її особливостях.

Історія релігії, на відміну від багатьох інших релігієзнавчих дисциплін, характеризується тим, що досліджує релігію не в статичі, а в динаміці, не лише на рівні загальнотеоретичного відтворення її природи чи функціонування на індивідуальному чи суспільно-спільнотному рівнях, а й на рівні осягнення процесу становлення релігії як в іманентних їй історико-релігійних зв'язках, так і в загальному соціально-історичному й історико-культурному контексті. Відтак історію релігії не можна зводити лише до вивчення релігії з точки зору її конкретно-хронологічного розвитку, бо ж вона, окрім конфесійної конкретики, має ще й свою логіку, яка виявляється в особливостях еволюції певного релігійного феномену від природних його форм до сучасних, вже штучних, розвинутих релігійних систем світового масштабу. То є вже історіософія релігії, яка покликана відтворити загальні закономірності історичного розвитку релігії, виявити і співставити в цьому процесі об'єктивне і суб'єктивне, свідоме і стихійне, традиційне і новаційне, етичне і релігійне, зовнішній і внутрішній контекст релігійних феноменів, релігійний простір і час, роль особи в різних сферах релігійного життя та ін.

Поняття "історія релігії" зазвичай вживають у двох випадках: як означення реального процесу розвитку релігійного феномена і як назву галузі знання, що вивчає цей процес. У першому випадку це поняття охоплює зародження й еволюцію релігії в цілому чи окремих її елементів, напрямів, віросповідань; у другому – означає рефлексію зазначеного процесу та відмежовує в релігієзнавстві відповідну галузь останнього від інших його галузей – філософії, соціології, психології релігії, а в певному аспекті і від богословської історії релігії.

Через вузькість історичного кругозору історія релігії як наука зароджувалася переважно дедуктивно, в межах філософського знання. Навіть після того, як у XVIII–XIX ст. з'явилися епохальні праці з історії культури (Дж. Віко, Ф. Вольтер, Г. Лессинг, Й. Гердер, Г. Бокль та ін.), після ряду непересічних успіхів археології, етнографії, міфології, фольклору й мовознавства теоретична думка намагалася осягнути релігію передусім як таку (Г. Гегель, Л. Фейєрбах), а не як процес конкретної родоплем'яної, конфесійної та іншої релігійності. У працях Гегеля ще важко відрізнити філософію релігії від її історії. В XIX – на поч. XX ст. інший підхід до історії релігії запропонували представники еволюціоністської школи (Е. Тейлор та ін.), які розглядали походження і розвиток релігії як наслідок психічної діяльності людини, намагання в якійсь уможливленій спосіб пояснити незрозумілі їй явища природи.

Врахування успіхів і недоликів згаданих підходів до з'ясування релігійного феномена, а також логіка протидіючого релігієзнавчої і богословської думки висунули, зрештою, в наукових пошуках на чільне місце питання про буттійні основи релігії та її іманентні зв'язки. Питання це вирішувалося не просто й далеко не все в ньому достатньо з'ясовано й зараз. Наголосимо, що із традиційних релігієзнавчих дисциплін найменш сформованими є саме філософія та історіософія релігії.

Захоплення відображувальною епістемологією релігійного процесу не сприяло пошуку відповіді на методологічно важливі питання: "Чи має релігія, крім відображуваного, ще якийсь інший власний зміст? Чи повністю вкладається історія релігії в межі всесвітньо-історичного процесу, в його формаційні характеристики, а чи ж еволюціонує поза ним?"

Пошуки відповіді на подібні питання нерідко пов'язувалися, особливо у західноєвропейській теоретичній думці, зі спробами збагнути сутність і прояви релігії методом інтелектуального дослідження, без конкретно-наукового та порівняльно-історичного аналізу релігій, поєднавши ідею саморозвитку релігії з апріорно-історичним підходом до неї та осмисленням історії релігії єдиним, закономірним процесом. У цьому напрямку, починаючи з Д. Юма, складається особлива галузь знання – філософія релігії. В її формування великий внесок зробили І. Кант, Ф. Шлейєрмахер, Ф. Шеллінг, Г. Лессинг.

Особливо велика заслуга в розробці проблем філософії та історіософії релігії належить Гегелю, який першим розглянув розвиток релігійних вірувань як єдиний закономірний процес. Філософ окреслив притаманні історії духу стадії "природної релігії", "релігії індивідуальності" та "абсолютної релігії". Проте він не обмежився апріорно-схематичними міркуваннями, а послуговувався в характеристиці історії релігії віруваннями ескімосів, китайців, індусів, персів, єгиптян, римлян, християнськими віруваннями. Проте якщо якась із релігійних систем не вкладалася в релігієзнавчо-інтелектуальні конструкції філософа (наприклад, іслам), то вона залишалася поза його науковим інтересом.

Відомі й інші численні спроби типологізаційного відтворення історії релігії. Зокрема, у західноєвропейській історико-релігієзнавчій думці генеалогічні групи релігії запропонував Ф. Гартман (релігія натуралістична і супернатуралістична, тобто абстрактного монізму і теїзму), К. Тіле (релігії природи та етичні релігії) тощо. З певними застереженнями до історичної типологізації можна віднести й богословські класифікації релігії на язичництво і релігії одкровення, поганські і монотеїстичні релігії. Порівняно недавно відбулася й поширилася, передусім у марксистській літературі, рубрикація історичного процесу розвитку релігійного феномена на класифікаційні групи, що однозначно пов'язані з великими періодами суспільного розвитку й виходять із масштабу охоплених певними віруваннями етнічних спільнот. У такому випадку історію релігійного феномена репрезентують родоплем'яні, етно-національні та світові релігії.

Здійснено немало й конкретних досліджень ранніх (найдавніших і давніх) і сучасних вірувань та культів багатьох народів світу (Е. Тейлор, Д. Фрезер, Л. Морган, Б. Малиновський, Л. Штернберг, І. Огієнко, В. Іорданський, С. Токарев та ін.). Вони є надзвичайно цінними для історико-релігієзнавчої думки, але не можуть, певна річ, виявити сутність і специфіку історії релігійного процесу. Все зрозумілішою ставала необхідність об'єднати філософський підхід із конкретними науковими дослідженнями релігії. На заваді такого об'єднання стоїть і досі не подолане до кінця переважання згаданого вище логіцизму при дослідженні минулого релігії (і релігій), а також надмірне захоплення "зовнішнім фактором" в її розвитку, що проявляється в гносеологізації історико-релігієзнавчої думки.

В академічному релігієзнавстві поширені описовий, збиральницький і більш широкий, теоретичний підхід до минулого релігії. Дослідження цього минулого покликане "описати й осягнути становлення релігії як в іманентних історико-релігійних зв'язках, так і в загальному соціально-історичному й історико-культурному контексті" [2, с. 164].

У вирішенні цього завдання першорядну роль має відіграти філософія історії релігії, де помітно виділяються два шари – онтологічний, що дістав назву "історіософія релігії", і методологічний. Перший з них є осмисленням сутності й сенсу реального процесу розвитку релігійного феномена, другий – репрезентує осмислен-

ня історії релігії як науки. Методологічний шар у дослідницькому аспекті постає через історіософію релігії і спільно з нею виступає сполучником історії релігії з філософією релігії – окремих дисциплінарних галузей академічного релігієзнавства. Як справедливо зазначав М. Бердяєв, об'єктивні історики чимало що можуть з'ясувати в проблемі джерел феномена, "але з'ясування сенсу не дане історичній науці, це вже справа історіософії" [1, с. 10]. Дійсно, "чимало що" не означає ні визначальних причин походження релігії, ні закономірностей її розвитку, ні сенсу її власних якостей, її покликання. Тут слово залишається за історіософією релігії, якщо вона теоретико-методологічно забезпечує адекватність осягнення сутності й специфіки досліджуваного явища.

Нині історіософія є особіною від філософії релігії галуззю академічного релігієзнавства, завдяки чому вона не зазнає напередвизначеності, як це мало місце в гегелівській філософії релігії, де історіософія була лише аспектом апіорно-дедуктивного філософствування щодо релігії. До такого мислення вдається ще й нині в Україні дехто з науковців-релігієзнавців. Якщо академічна історіософія (так ми її назвемо, на відміну від гегелівської, фейєрбахівської та й богословської історіософії) претендує на з'ясування сутності й сенсу реального процесу розвитку релігійного феномена, то вона не може не жититися ідеями й принципами філософії релігії, яка у своїх розділах має метафізику, епістемологію й праксеологію релігії. Загальнотеоретичний зміст і методологічні засади цих складників філософії релігії, трансформовані відповідно до сутності та специфіки історико-релігійного процесу, й становлять набуток філософії історії релігії, історіософії й методології – того "містка", що з'єднує історичну й філософську галузі релігієзнавства.

Нагадаємо, історіософія має справу з сутністю і сенсом дійсного релігійного процесу в суспільній історії. "Сутність історії релігії" як категорія релігієзнавства виражає головне, закономірне в зародженні й розвитку релігійного феномена, зумовлене необхідними, внутрішніми зв'язками. Категорія "сенси історії релігії" є визначальною в значенні і спрямованості руху релігійного феномена в контексті ідеалів і потреб віруючого. Сутність і сенси історії релігії – категорії, що сукупно виражають загальні властивості станів і форм історичного процесу релігійності як мислительно-фантазійного відображення й виконання невідомої діяльності людини.

Важливою проблемою історіософії релігії як галузі знання є періодизація процесу розвитку релігійного феномена. Саме тут фокусуються, сходяться питання про сутність і сенси релігійного освоєння людиною світу, про походження вірувань і культу, причини, що зумовлюють зміни в них, про місце і роль релігії в суспільному й духовному процесі тощо.

Досі єдиної й добре аргументованої точки зору щодо критеріїв такої періодизації й характеристики самих періодів розвитку релігії ще немає. Чи не найбільш поширеною є точка зору, згідно з якою за основу вирішення проблеми береться соціальний, точніше – цивілізаційний фактор. При цьому послідовність станів розвитку вірувань і культу пов'язується з великими епохами в історії людства і насамкінець найчастіше набирає такого вигляду: релігії родоплем'яні, етно-національні та світові.

Безумовно, цивілізаційний фактор відіграє детермінуючу роль в еволюційному поступі релігії. Без нього не можна зрозуміти ні сутності релігійних вірувань та культу, ні історичного розгортання й збагачення релігійного досвіду – від "природних" релігій до релігій одкровення. Дійсно, виникнення і розвиток історичних типів релігії, форм релігійності як пов'язаних між собою вірувань і обрядів зрештою зумовлені умовами життя ранньоро-

дового суспільства й формуванням основ понятійного мислення, переходом до продукуючого землеробства та розвитком первіснообщинного суспільства з його міфологічним світорозумінням, появою додаткового продукту праці, соціальним розшаруванням, формуванням особистості та спробами усвідомлення нею свого місця в світі. Йдеться відтак про "власну релігійність" суспільства як визначальну причину релігійної історії.

Сучасні уявлення про роль ендогенного чинника у творенні історичних типів релігії, на нашу думку, мають ряд недоліків. Передусім, у них відсутній єдиний й важливий критерій визначення етапів еволюції релігії – тут змішано "формаційний", етнічний, геополітичний та інші чинники. Тому й виходить, що до розряду, наприклад, родоплем'яних зараховують вірування, що склалися за різних історичних умов (напр., анімізм і віру в духів) й репрезентують якісно відмінні етапи в розвитку релігії; часом рівнодавні форми релігійної віри (як-от фетишизм і тотемізм) розташовуються на різних сходинках історичного процесу; до національних релігій відносять і вірування, що не вкладаються в одне історичне ложе (наприклад, давньогерманський культ плем'яних богів-покровителів і монотеїстичні вірування в іудаїстського Єгова); що ж стосується так званих "світових релігій", то їх "рубрикація" взагалі позбавлена формаційного чи етно-національного пояснення.

Проте головною вадою цивілізаційного принципу у підходах до історії релігії є те, що в ньому буттєвий фактор абсолютизовано, не беруться до уваги межі залежності релігії від суспільного досвіду, роль власного змісту релігії в її функціонуванні і розвитку не враховується. А тимчасом саме власний зміст (віра в надприродне, релігійні уявлення, почуття, поклоніння, релігійна функціональність) є носієм сутності релігійного феномена, активним чинником творення його історичних форм, адже в ньому специфічно виражені інтереси, потреби, установки людини, тільки в ракурсі яких вона й "бере" дійсність. Якщо цей чинник випадає з поля зору, релігія постає у спрощеному вигляді – як відображувальна буттєвість, а інші її відношення (особливо виповнювальне, вірувальне й сублімативне) видаються за другорядні чи зовсім не заслуговують на увагу. Тоді суб'єкт-об'єктне релігійне відношення збіднюється до простої інтеріоризації зовнішньої даності, що лише "береться", а не перетворюється й підноситься до належного, яке знаходить найповніший вияв в ідеї надприродного. Це надприродне є серцевиною власного змісту релігії, через нього переломлюються зовнішні чинники, перетворюючись в ідеальне і, синтезовані в ньому, знаходять свою нову дійсність в історичних типах надприродного, в періодах еволюції релігії. Отже, основою історизації релігії має стати двоєдність її власного змісту та буттєвих факторів, передусім епохальних чинників суспільного розвитку.

Якщо надприродне є осереддям власного змісту релігії, то чинність його як фактора періодизації релігії має спиратися на певні критерії. Такими можуть бути: характер уявлень про зв'язок надприродного з природним, спосіб його уособлення, функціональність надприродного, сфера впливу на довкілля, вид сакрального практично-духовного освоєння світу, тобто спосіб і форма входження віруючого в світ. Врахування цих критеріїв "рубрикації" розвитку уявлень про надприродне й буттєвих, зокрема етно-цивілізаційних детермінацій релігійності, дозволяє нам ставити питання про три історичні типи релігії: чуттєво-надчуттєвий, демоністичний і теїстичний.

В періодизаціях розвитку релігії важливим є також розуміння природного – категорії, яка не знайшла ще належного наукового опрацювання. А між тим природне –

це поняття, яким позначається такий стан речей, процесів і явищ, що зумовлений іманентно притаманними їм законами, їх власною внутрішньою необхідністю. Таке розуміння довіклля виключає уявлення про вплив на нього сил, які могли б знаходитися поза природою, суспільством і людиною. Для того, щоб зрозуміти сутність природного, слід співставити його з іншими статусами буття. Статус буття як свідомо зміненої природи, наслідок доцільної творчої діяльності людини фіксує поняття соціалізоване. Поняття природне і соціалізоване поділяють буття з точки зору характеру людської діяльності в ньому.

Таким чином, поняттям природне позначається те, що включається в ланцюг причинно-наслідкової залежності, підпорядковане як загальним законам розвитку світу, так і закономірностям певної сфери світобудови, зокрема історії людства, може бути пізнаним і цілеспрямовано зміненим, не є наслідком дії чи впливів якихось зовнішніх щодо нього сил. В ході розвитку людського пізнання зміст природного змінювався.

А. Н. Колодный, **Б. А. Лобовик**

ИСТОРИОСОФИЯ РЕЛИГИИ: СПЕЦИФИКАЦИЯ ПРЕДМЕТНОЙ СФЕРЫ

Историософия религии рассматривается как особая, отличающаяся и от философии религии, и от истории религии отрасль академического религиоведения, ориентированная на выяснение сущности и смысла реального процесса развития религиозного феномена, воспроизведения общих закономерностей и периодизации историко-религиозной эволюции.

Ключевые слова: историософия религии, история религии, закономерности религиозного процесса, периодизация религиозной динамики.

A. M. Kolodnyy, **B. O. Lobovyk**

HISTORIOSOPHY OF RELIGION: SPECIFICATION OF THE SUBJECT AREA

Historiosophy of religion is considered as an academic field of religious studies which differs from philosophy of religion and history of religion. It focuses on the elucidation of the nature and meaning of the religious phenomenon development, reproduction of general patterns and periodization of historical and religious evolution.

Keywords: historiosophy of religion, history of religion, the religious laws of the process, periods of religious dynamics.

УДК 2(30)(155.9)

Л. Г. Конотоп, д-р філос. наук, проф.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЛІГІЙНОГО ДОСВІДУ В СУЧАСНІЙ ФІЛОСОФІЇ ЗАХОДУ

Стаття присвячена аналізу методологічних аспектів дослідження релігійного, в тому числі й містичного досвіду. Автор зосереджує увагу на дискусії між конструктивістами і есенціалістами: перші вважали, що релігійний досвід ґрунтується на певних соціокультурних традиціях, другі, що він є "чистою свідомістю", або подією; і доводить, що обидва підходи мають сенс для подальшого розвитку релігієзнавства.

Ключові слова: методологія, методи, релігія, свідомість, релігійний досвід, містичний досвід, когнітивна антропологія, есенціалізм, філософія переналізму.

Ґрунтом для будь-яких методів, гуманітарних або природознавчих, є такі мисленнєві операції як порівняння, аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення. Релігієзнавство спирається на ці операції логічної форми мислення в таких методах, як типологічний аналіз, порівняльний аналіз, генетичний аналіз, каузальний аналіз, структурно-функціональний аналіз, системний аналіз. З точки зору предметних зв'язків релігієзнавство – це відносно молодий, міждисциплінарний напрям, який знаходиться на стику філософії й культурології. Релігієзнавство також активно взаємодіє з історією, психологією, соціологією, етнологією та ін. Природознавчий підхід вимагає емпіричного шару, теоретичного, а також експериментальної перевірки. У релігієзнавстві цей метод використовується для вирішення часткових питань і активізується він, зазвичай, через астрономію, археологію, геологію. Ці науки допомагають уточнити дату релігійних пам'яток, час існування тієї чи іншої культури.

Головним у релігієзнавстві є гуманітарний підхід. Він дозволяє відволіктися від фіксації існування релігійних об'єктів і дозволяє інтерпретувати релігійний досвід, релігійні переживання людини, оскільки вони мають ціннісне значення. При цьому головним критерієм іс-

Крім історії релігії як такої, для релігієзнавства великий інтерес становить конфесійна історія, історія церков, сект і деномінацій, релігійних рухів і вчень. Історично-конфесійна проблематика має не лише евристичну цінність для відтворення минулого різних релігій у конкретності їхніх форм, а й для з'ясування історії релігії в цілому, встановлення зв'язку її еволюції з певними станами суспільного і культурного життя, зрештою – вона є важливою умовою з'ясування природи, сутності і сенсу релігії як суспільно-історичного явища. Маючи власні предмет і методи дослідження (особливо порівняльно-історичний), історія релігії постачає іншим наукам інформацію про минуле й сучасне релігій народів світу, в свою чергу користуючись здобутками названих наук.

Список використаних джерел:

1. Бердяев Н. А. Истоки и смысл русского коммунизма / Н. А. Бердяев. – М.: Наука, 1990. – 224 с. 2. Дисциплінарне релігієзнавство: монографія. – К.: УАП, 2010. – 758 с.

Надійшла до редколегії 24.04.2014

тинності інтерпретації залишається перша вимога гуманітарного методу – наявність теоретичного шару. Теоретична побудова повинна бути без протиріч у логіці і пояснювати на своїй моделі якомога більшу кількість явищ з цієї галузі. При цьому обов'язково зберігається адогматичність дослідження.

Кінець ХХ – початок ХХІ століття характеризується новими підходами до дослідження релігії – мовним та культурологічним аналізом; структуралістським підходом; постмодерністським і деконструктивістським, який обґрунтував Ж. Дерріда та ін. Усталеним підходом до релігії є її розуміння як духовності і духовного досвіду, але на нашу думку, її можна розглядати як різновид технології, "механізмів" розвитку людини. Такий підхід пропонує нові підходи, які дозволять усвідомити сутність релігії й релігійного досвіду завдяки тим методам, якими користуються нейропсихологія, психологія розвитку, когнітивізм, філософія свідомості, антропологія та багато інших галузей та напрямів, які досліджують феномен свідомості людини. Саме свідомість відіграє головну роль у формуванні та розгортанні людського досвіду – в конструюванні дійсності й реальності, в генерації нових ідей, в ритуальному і медитативному житті.